

Суттєвим для поета був інстинкт життя, який найповніше розкривався у творчості, асоційованої із свободою, повнотою життєвого самовираження. Попри те, він сприймав земне існування по-християнськи як кару, яку треба відбутися і очиститися перед вічною подорожжю душі, тому слід, не вгинаючись, іти назустріч власній долі, що і стало життєвим переконанням поета. Що ж до розуміння людського буття, то, певно, для В.Стуса характерна ніцшеанська схема: людина загублена у космічному просторі, але має шанс сама себе врятувати, покладаючись на власні сили. Для цього вона повинна творити, бо тільки у творчому діянні полягає сенс життя:

Є тільки лет, що зветься творчим трудом,
а тільки клич: живи, але не жди.
І не марнуй чеканням плинних днів
і не гніви Господнього веління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аббаньяно Н. Введение в экзистенциализм / Н. Аббаньяно. – СПб. : Алетейя, 1998. – 497 с.; 2. Коцюбинська М. Іван Світличний, шістдесятник / І. Світличний // Світличний І. "У мене тільки слово". – Х. : Фоліо, 1994. – С. 5–26; 3. Рарицький О. Василь Стус: еволюція поетичного мислення. Автореф. дис... канд. філол. наук / О. Рарицький. – К., 2000. – 19 с.; 4. Розанов В. Апокалипсис нашего времени / В. Розанов. – СПб. : Азбука, 2001. – 374 с.; 5. Экхарт М. Об отрешенности / М. Экхарт. – М.; СПб. : Университетская книга, 2001. – 432 с.; 6. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Республика, 1994. – 527 с.

Карацуба М.Ю. (Київ, Україна)

Наукова діяльність відділення етнології хорватської Академії наук і мистецтв у місті Загребі (робота на етнологічній і фольклористичній ниві – ретроспективний огляд)

Об'єктом уваги у статті виступають фольклористичні студії хорватських науковців, співробітників відділення етнології Хорватської академії наук і мистецтв, зокрема в важливий хронологічний період – останню чверть XIX століття.

Ключові слова: фольклористика, фольклоризм, етнологія, Матиця хорватська.

Объектом внимания в предложенной статье выступают фольклористические студии хорватских исследователей, сотрудников отделения этнологии Хорватской академии наук и искусств, акцент делается на важный период в

развитии Отделения – последняя четверть XIX века.

Ключевые слова: фольклористика, фольклоризм, этнология, Матица хорватская.

The Croatian ethnology and specialist in folklore are born and function on the walk of life of two institutes – the Croatian Academy of sciences and arts and Matica Croatian. The perfect structures of Academy and Matica Developed, provided the first substantial flight on the way of forming of the Croatian ethnology and specialist in folklore.

Key words: folklore, folk science, ethnology, Matica Croatian.

Насамперед зауважимо, що хорватська етнологія і фольклористика народжені і функціонують на терені двох значних інституцій – Хорватської академії наук і мистецтв і Матиці хорватської, - таку думку висловлює співробітник Хорватської академії наук і мистецтв Якша Приморац, відомий дослідник питання становлення і розвитку хорватської фольклористики й етнології в академічних установах Хорватії. Переломні моменти в розвитку цих важливих дисциплін, на його переконання, припадають на останню чверть XIX століття, коли обидві установи поставили одне із найважливіших завдань – зібрати якомога більше етнологічних і фольклористичних матеріалів відповідно до позитивістських орієнтирів у всіх країнах, де проживають хорвати та інші південнослов'янські народи. Даючи історію розвитку цієї академічної установи у ретроспективі, зазначимо, що поштовхом до розвитку дисциплін була поява «Заклику до збирання хорватських народних пісень», опублікована 1877 року з ініціативи священика Міховіла Павлиновича. Початки збирання фольклорно-етнографічних матеріалів на хорватському просторі сягають 1813 року, коли загребський єпископ Максиміліан Врховац висловив думку про доцільність і важливість такої праці.

Важливою подією на кінець ще XIX ст. для етнологічної і фольклористичної науки було формування «Збірника на базі матеріалів традиційної літератури 1888 року», тепер він має назву *Odbor za narodni život i običaje* («Підбір матеріалів з народного життя і звичаїв») як важливого фольклористичного видання. У 1896 р. побачив світ перший примірник академічного видання під назвою *Zbornik za narodni život i običaje* («Збірка матеріалів з народного життя і звичаїв») і перший випуск «Хорватських народних пісень» Матиці хорватської. Можна із впевненістю твердити, всі основні праці з етнології і фольклористики в Хорватії базуються на постулатах, що їх закладено у працях, включених до цих двох видань.

У кінці XIX ст., зокрема у 1897 р., Антун Радич заступив місце упорядника і редактора зазначеної «Збірки» і вже в другому номері вийшла

друком його етнографічна праця-передмова під назвою *Osnova za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu* («Основні відомості про збирання і вивчення реалії з народного життя»). Без перебільшення, саме цю подію характеризуємо як заключний етап формування сучасної хорватської етнологічної науки і фольклористики.

Із становленням цих структур, їх розвитком у новому, більш досконалому форматі (йдеться про Академію і Матицю) пов'язані масштабні зміни на шляху розвитку хорватської науки, виникнення нових важливих інституцій, наприклад, колишня кафедра, а тепер Відділення етнології Філософського факультету в м. Загребі, також колишній Інститут досліджень народної творчості, нині Інститут етнології і фольклористики (Загреб), етнографічні музеї і фольклористичні збірки, також скеровані на вивчення гуманітарних і суспільних дисциплін.

Академічна етнологічна Комісія сприяла роботі на терені хорватської етнології від самого її заснування (XIX ст.) до періоду між двома світовими війнами, високому рівню її діяльності сприяла активна участь таких визначних науковців, як доктор Антун Радич і академік Драгутин Боранич. Зауважимо, що про етнологічні погляди Антуна Радича та шляхи реалізації його проекту написано чимало наукових розвідок, на основі архівних матеріалів відділення етнології ХАНМ видано ряд ґрунтовних монографій.

Наступний етап формування етнологічної і фольклористичної дисциплін припадає на період від завершення Другої світової війни і орієнтовно до 1962 року, коли функціонувала основна академічна етнологічна установа, що її було перейменовано пізніше, у 1993 році, на Відділення етнології ХАНМ (Хорватської академії наук і мистецтв). Комісія, що спрямовувала свою діяльність на підготовку збірки під назвою «*Підбір матеріалів з народного життя і звичаїв*», тоді функціонувала під егідою академіка Бранимира Гушича як координаційна спільнота міжінститутської співпраці, а практично була одним із основних етнологічних центрів. Необхідність у діяльності комісії була зумовлена потребою у системних етнологічних і фольклористичних дослідженнях, звернених до позитивістських засад у різних регіонах тодішньої Хорватії, особливо в тих, що найбільше постраждали під час війни, а також необхідністю у зміцненні старих і новозаснованих етнологічних наукових установ. Учасники комісії, зокрема Мар'яна Гушич, Весна Чулинович-Константинович, Мірко Маркович і Зоріца Шімунович-Петрич займалися документуванням архівних джерел зі збірки *матеріалів з народного життя і звичаїв*. У зв'язку з цим, у різних регіонах Хорватії було

здійснено чимало масштабних етнологічних та антропогеографічних розвідок, особливий наголос було зроблено на пошуку матеріалів, пов'язаних із стародавніми народними звичаями – підготовкою текстильних виробів, старовинних промислів і сакральної архітектури.

У 1980-і, а особливо у повоєнні 90-ті роки, у період національного й культурного занепаду посилювався інтерес дослідників до вивчення та збереження матеріальних і духовних цінностей.

У середині 90-х років за сприяння Тані Перич-Полоньо було відновлено проект Матиці під назвою *Hrvatske narodne pjesme* («Хорватські народні пісні»), куди увійшли численні збірки фольклорних матеріалів, переважно антологій. Науковий проект *Genološki aspekti folkloristike* («Етнологічні аспекти фольклористики») 1996 р. під її керівництвом передував створенню нового спільного проекту Академії і Інституту. Члени Академії та її співробітники сприяли залученню до роботи над проектом наукової молоді. Основне завдання проекту – врятувати від небуття дослідження в галузі хорватської етнології і фольклористики, задокументувати і представити широкій громадськості. В інституції від 1980 р. до 1992 року було реалізовано проект під назвою *Život i tradicijska kultura Hrvata* («Життя і традиційна культура хорватів»), яким керував академік Андре Мохоровичич.

З 2002 року розпочалася модернізація Відділення етнології. До спільного проекту Академії й Інституту під назвою *Etnološka i folkloristička građa HAZU: zaštita/obrada i kritičko objavljivanje* («Етнологічна і фольклористична діяльність ХАНМ: становлення, збереження і критичний огляд») було залучено цілу когорту молодих і перспективних співробітників – асистентів Якшу Приморця, Луку Шешо, Івана Полоньо, а також наукового співробітника Клементіну Батіну. Проект очолили Майя Бошкович-Стуллі (академік, голова проекту) і Таня Перич-Полоньо (координатор). У процесі роботи над підготовкою і виданням численних наукових праць у межах проекту, визначалися як творчі зацікавлення, так і напрямки наукової діяльності дослідників: Лука Шешо – антропологія релігії і традиційні вірування; І. Полоньо – антропологія дитини, Якша Приморця – етномузикологія й історія.

Минулого року до збірника *Zborniku za narodni život i običaje* («Збірник реалій з народного життя і звичаїв») було вміщено детальний огляд архівних матеріалів Відділення. А на сьогоднішній день в архіві розміщено такі важливі фахові видання: *Zbirku Matice hrvatske* («Збірку Матиці хорватської»), *Staru zbirku* («Стару збірку»), *Novu zbirku* («Нову збірку»), *Zbirku korespondencije* («Збірку кореспонденції») і *Zbirku fotografija* («Збірку

фотографій»). Перш ніж перейти до опису архівних матеріалів, необхідно визначити, наскільки важливими вони є для сучасної етнології та фольклористики, враховуючи той факт, що вони охоплюють всі важливі наукові сфери і методологічні прийоми. Проте, не слід забувати, що при записуванні текстів дослідники, вивчаючи питання функціонування у певному окремому осередку, вважали за потрібне ретельно їх редагувати, «покращувати», що істотно впливало на їх справжній, первинний вигляд.

У матеріалах Відділення етнології Хорватської академії наук і мистецтв наявні дослідження того прошарку культури, який зазвичай називається традиційною. Науковці вже на момент написання чи безпосередньо після завершення роботи усвідомлювали, що ця локальна культура є швидко змінною, навіть плінною, і притаманні їй елементи, крім звичаїв, пісень і обрядів, відходять із повсякденної практики. Дослідники у цьому напрямку доходять висновку, що традиційна культура зникає під тиском сучасної міської культури. Згадаймо, що традиційну культуру села вже при А.Радичу була класифіковано, поділено на народну і «домашню», власну і місцеву, на противагу культурі урбаністичній. Саме такими засадами керувалася ціла культурно-історична етнологічна школа під керівництвом Мілована Гаваці і Бранимира Братанича, подібні напрямки дослідження до 60х і 70х років ХХ століття підтримували і хорватські фольклористи. Їхніми інформантами ставали нечисленні літні люди у сільській місцевості, адже треба було отримати якомога більше відомостей з їхніх спогадів про стан тієї самої локальної традиційної культури, і на базі цих фактів реконструювати її у тому класичному, «передіндустріальному» вигляді. Проте етнологи, що себе зараховували до культурно-історичної етнологічної школи, часто не переслідували мету перемістити цю «реконструкцію культури» саме у потрібний конкретний історично-часовий контекст. Побутувала думка, що передіндустріальна, переважно неписьменна культура, стає більш статистичною, ніж індустріалізована міська, відтак і зазнавала неістотних змін протягом століть.

Так, наприклад, поширеною була думка, що традиційні народні вироби і звичаї, які в одному місці й на одній території зафіксовано у ХХ столітті, у подібному форматі існували вже з ХVІІІ століття, а можливо, ще раніше, з часів переселення слов'янських племен у середньовічну, іллірську, добу римлян тощо. Подібна методологія, сформована з позицій історичної ретроспективи, зазнала істотної критики, оскільки серед етнологів культурно-історичного напрямку найчастіше не існувало наукового обґрунтованого критичного ставлення до своїх історичних джерел та історіографічних

показників. Через це чимало запропонованих ними висновків можна вважати недоведеними з історичної точки зору чи недостатньо аргументованими через певні маніпуляційні дії з історичними джерелами.

Показовим у цьому відношенні стає інститутське видання *Narodna umjetnost* («Народна творчість»). Під його егідою від 1968 до 1981 року вийшли друком чотири монографії, присвячені таким регіональним областям, як Сінський край, передмістя Нижньої Стубіци, острів Брач і Зларин, дослідження географічних, топографічних, етнологічних та етнографічних реалій яких з інтердисциплінарних дослідницьких позицій з'єднали істориків, етнологів і фольклористів.

Від початку 90-х колектив етнологів з Інституту продовжив роботу над підготовкою тематичних і регіональних монографій, присвячених аналізу питань хорватської традиційної культури від другої половини XIX і до першої половини XX століття. Подібними дослідженнями займалися також історики й етнологи з інших наукових установ.

Увага до традиційної хорватської культури у XIX – XX ст. не повинна обмежуватися лише згаданими здобутками на етнологічній та фольклористичній ниві. З сьогоднішньої перспективи така тематика може із повним правом функціонувати як частина національної культурної історії, адже йдеться про колишню культуру нижчих верств населення, яка поступово зникає з кола свіжих інтересів етнологів, вона цікавить більше фахівців-істориків культури, особливо тих, хто схиляється до розгляду «нової історії», відповідно, до постулатів відомої школи Брауделя, що передбачає вивчення історії менталітету, історичної антропології, екоісторії і схожих субдисциплінарних напрямків. Архівні матеріали, що зберігаються в Академічному відділенні етнології, – найкраще джерело для подібних мікроісторичних розвідок. Попри всі перераховані недоліки, вони, насамперед, мають незаперечну документальну цінність. Серед етнологічних, фольклористичних та історичних розвідок можуть для різних інтердисциплінарних студій бути залучені і ці архівні матеріали. Не варто залишати поза увагою і їх антропологічну цінність, відповідно, оприлюднення цього матеріалу – одне із важливих завдань майбутніх проектів, які повинне реалізовувати Академічне відділення етнології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Bausinger H.* Volkskunde. Von der Altertumsforschung zur Kulturanalyse. – Darmstadt-Berlin ; Carl Habel Verlag, 1972; 2. *Bošković-Stulli M.* Usmena književnost // Povijest hrvatske književnosti / ur. Slavko Goldstein i drugi. – Zagreb: Liber – Mladost. –

1978. – S. 7-353, 641-657; **3.** *Bošković-Stulli M.* Pjesme, priče, fantastika. – Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske – Zavod za istraživanje folkloru, 1991; **4.** *Bošković-Stulli M.* Priče i pričanje. Stoljeća usmene hrvatske proze. – Zagreb: Matica hrvatska, 1997; **5.** *Delorko O.* Narodne lirske pjesme. (Pet stoljeća hrvatske književnosti). – Zagreb: Zora – Matica hrvatska, 1963; **6.** *Zaradija Kiš A.* Keltski tragovi u tradiciji sv. Martina i njihov odraz na hrvatskom prostoru // Narodna umjetnost. – 2000. № 37/2. – S. 109-120; **7.** *Lozica I.* Luj Leže, Slovenska mitologija // Narodna umjetnost. – Zagreb, 1987. – № 32. – S. 274-275; **8.** *Lozica I.* Hrvatski karnevali. – Zagreb: Golden marketing, 1997; **9.** *Marjanić S.* Vještije psihonavigacije i astralna metla u svjetovima hrvatskih predaja kao (mogući) aspekti šamanske tehnike ekstaze (i transa) // Studia ethnologica Croatica. – N 17. – 2005. – S. 111–169; **10.** *Marks L.* Vekivečni Zagreb. – Zagreb: AGM, 1994; **11.** *Marks L., Lozica I.* Finitis decem lustris. Pola stoljeća folklorističkih (filoloških, etnateatroloških i njima srodnih) istraživanja u Institutu // Narodna umjetnost. – 1998. – № 35/2, 1998. – S. 67-101; **12.** *Marks L.* Usmena tradicija o Zagrebu u Šenoinom djelu // Umjetnost riječi. – XLII, 1998. – S. 25-41; **13.** *Prica I.* Mala europska etnologija. – Zagreb: Golden marketing, 2001; **14.** *Prica I.* The Full Circle of the Century: Ethnographic Realism in Croatian Ethnology of the Late Nineteenth and the Late Twentieth Centuries // Narodna umjetnost. – 1996. – № 33/2. – S. 265-283; **15.** *Rihtman-Auguštin D.* Etnologija i etnomif. – Zagreb: Publika. – S. 87-94; **16.** *Rihtman-Auguštin D.* Struktura tradicijskog mišljenja. – Zagreb: Školska knjiga, 1984; **17.** *Rihtman-Auguštin D., Muraj A.* Prvih pedeset godina etnološke misli u Institutu // Narodna umjetnost. – 1998. – № 35/2. – S. 103-124; **18.** *Tanahna galija: antologija usmene lirike iz Dalmacije / od. i ur. T. Perić-Polonijo.* – Split: Književni krug, 1996; **19.** *Šešo L.* Vjerovanja u bića koja se pretvaraju u životinje // Kulturni bestijarij / ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš. – Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada, 2007. – S. 253-275; **20.** *Zbornik za narodni život i običaje / prir. T. Perić-Polonijo.* – Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2010. – Kn. 55. – S. 9-37; **21.** *Rudan Kapec E.* Nadnaravna bića i pojave u usmenim predajama u Istri. – Zagreb [doktorski rad], 2010.

Моторний О. (Львів, Україна)

Маловідомі та призабуті українські публікації на сторінках лужицької преси XIX–XX ст.

У статті розглянуто деякі маловідомі публікації на сторінках лужицьких періодичних видань, які так чи інакше тематично споріднені з українською культурою: повісті, оповідання, спогади про українських культурних громадських діячів тощо. Так, у роботі згадується повідомлення Я. П. Йордана про вихід поеми Т. Шевченка “Гайдамаки” на сторінках журналу “Луїцан”, міститься інформація про публікацію на сторінках лужицької преси повісті Марка Вовчка “Максим Гримач” з циклу “Народні оповідання” тощо. Центральне місце у статті